

ד"ר מרדכי הלפרין פרופ' אברהם שטינברג

איידיס – שכר-ועונש וכפיית בדיקות – הערות ל"תגובות"

ד"ר גד פרוינדנטל במאמרו: "תגובות יהודיות למחלת האיידס"¹, הגדיר את מטרתו כהצגת תפיסות שונות של "הוגים יהודיים הלכתיים" בנסיון להבין את עמדותיהם בתוך ההקשר של תפיסת עולמם וההנחות המוקדמות העומדות ביסודה. "פרוש הדבר" הוא כתב, "שאמנע במכוון מכל דיון מעריך של הנחות אלו – דיון ערכי כזה הוא מחוץ לתחום דיוני", ולכן "נימנע במודע מכל נקיטת עמדה (ברוח פוזיטיביסטית) ביחס לערך האמת של הרעיונות הנחקרים".

עיון במאמר מצביע, לכאורה, על חריגות מהמטרה שנקבעה. לדוגמא:
א. החטאה בהבנת עמדת ההוגים המתנגדים להצגת חטא ההומוסקסואליות כגורם לעונש הא-להי של ההידבקות באיידס;
ב. נסיון לקיים, בכל זאת, דיון מעריך של כמה מהרעיונות הנחקרים, כדוגמת הערותיו הביקורתיות על דיונו של הרב דיכובסקי בסוגיית כפיית הטיפול², ועל הכרעת הרב בלייך בשאלת הדיווח לנפגע פוטנציאלי³.

א. "שכר-ועונש" במחלת האיידס

אין שום ויכוח בספרות ההלכה לדורותיה החל בתורה, נביאים-וכתובים, דרך המשנה-והתלמוד, וכלה בספרי הפוסקים לדורותיהם, בהנחה הבסיסית של שכר ועונש. גם בעשרת הדברות, ואפילו בקריאת שמע הנאמרת פעמים ביום, מוטיב השכר-הא-לוקי על "אם שמע תשמעו אל מצותי" והעונש הנורא אם "יפתה לבבכם" מודגש באופן מוחלט בלתי מותנה. פירוט נוסף ניתן כמובן למצוא במקומות נוספים רבים, ביניהם, כמובן, בפרשיות התוכחה, לדוגמה: "גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת, יעלם ה' עליך עד השמדך"⁴.

1. לעיל עמ' 105-122.
2. לעיל, עמ' 116.
3. לעיל, עמ' 118-119.
4. דברים, כח, סא.

הויכוח על שכר ועונש במחלת האיידס איננו, איפוא, אם יש קשר א-להי בין חטא לעונש. על עצם הקשר החד משמעי בין חטא לעונש מעידה, כאמור, כבר התורה. אך הויכוח מתמקד בשאלה האם אנו, בני התמותה, יכולים לזהות את העוון הספציפי שגרם לעונש הנורא אצל זולתנו⁵, חולה האיידס. בשאלה זו אכן יש חילוקי דעות אם אנו רשאים לתלות את עונש הזולת בחטא מסויים חמור ככל שיהיה, או שבידי בני תמותה, ודאי בדורנו אנו, "אין בנו די השראה, אין בנו די רוח נבואה... שנוכל לקבוע [זאת] בוודאות"⁶.

ב. כפיית בדיקות איידס על קבוצות סיכון

הרב דיכובסקי התיר לעבור על איסור בדיקה בכפיה על פי כללי פיקוח נפש המתירים לעבור על איסורים, מאחר שהבדיקה עשויה לגרום לגילוי מוקדם של המחלה ולהאריך את חיי הנבדקים.

ד"ר פרוידנטל שלל את האנלוגיה של הרב דיכובסקי בין המצב הנוכחי בקשר לאיידס לבין מצב בו משתוללת מגפה, המתיר לאכול ביום כיפור, "זאת מאחר ועדיין לא נמצאה תרופה למחלת האיידס, כך שבהקשר הנוכחי אי אפשר לדבר על הצלת חיים", ואף לא על הארכת חיים, "מאחר שעד כה לא הוכח שהתחלה מוקדמת של הטיפול אכן מאריכה את חיי החולה (למרות ששיקולים ביולוגיים מוליכים למסקנה כי כך צריך להיות)".

נראה כי הביקורת כאן איננה מבוססת.

ראשית, גם אם לא ניתן לרפא מחלה קטלנית, אלא אך ורק להאריך את חיי החולה – די בכך להגדיר את הטיפול כ"פיקוח נפש" הדוחה את כל האיסורים שבתורה פרט לשלש העברות החמורות, ולהתיר חילול שבת לצורך הארכה זו.

שנית, כיום ידוע בוודאות כי טיפול תרופתי בנשא איידס יכול לרדות את מועד הופעת המחלה הקשה ולהאריך את חייו. מכאן שגילוי מוקדם של נשאות איידס והתחלה מוקדמת של הטיפול, אכן מאריכה חיים⁷.

שלישית, במצבים של סכנת חיים ברורה כבמחלת האיידס, גם טיפול חדש שטרם נצטברו הוכחות על יעילותו אך "שיקולים ביולוגיים מוליכים למסקנה כי כך צריך להיות" מוגדר כטיפול בפיקוח נפש הדוחה את השבת בהעדר אלטרנטיבה טיפולית מוכחת, וכבר היו דברים מעולם [שו"ת הרשב"א, א, תיג].

אם כנים הדברים, האנלוגיה של הרב דיכובסקי תופסת גם תופסת.

5. לגבי הלקחים אותם ראוי שהאדם יפיק לעצמו מהייסורים הבאים עליו, ראה ברכות, ה, א.

6. הרב יעקובוביץ, הובא לעיל עמ' 107.

7. ראה לדוגמה:

Hogg, SH, et al., "Improved Survival Among HIV-Infected Individuals Following Initiation of Antiretroviral Therapy", *JAMA* 279 (1998):450-4.

נימוק נוסף אותו הביא הרב דיכובסקי לכפיית הבדיקה נובע מהסיכון שחולי איידס לא-ידועים מסכנים את סביבתם, סיכון חיים המכניס אותם לגדר "רודף". על כך חולק ד"ר פרוידנטל לבסוף, בטענה כי "היישום של מושג הרודף בהקשר הנוכחי נראה בעייתי: מושג זה מניח קיום קורבן פאסיבי לחלוטין ואדם המסכן אותו, במודע או שלא במודע. אך במקרה שלפנינו הווירוס מועבר כמעט תמיד בסיטואציה בה שני המעורבים במעשה (דהיינו ביחסי מין מחוץ לנישואים, ובפרט ביחסים הומוסקסואליים) עושים את מעשיהם מדעת ומתוך הסכמה הדדית. בסיטואציה סימטרית זו לא נראה אפשרי לראות את אחד המעורבים כ'רודף' ואת חברו כקורבן".⁸

גם כאן, הביקורת איננה עומדת במבחן ההגיון. שהרי גם כשמדובר בהסכמה הדדית על עצם קיום היחסים, אין כאן הסכמה הדדית לקבל, כתוספת, את וירוס האיידס.

אין ספק שהעברת וירוס האיידס ללא הסכמה על העברה כזו, מוגדרת לכל הדעות כרדיפה, בדיוק כמו מי שמטמין מוקש בדרך, ומפתה את קורבנו לעבור בדרך הממוקשת כדי להשתתף בגניבת רכוש. גם כאן, למרות שהקרבן איננו תמים, שהרי הוא פנה לדרך הממוקשת מתוך הסכמה הדדית כדי להשתתף בפעולה אסורה או לא מוסרית, למרות זאת, משום שלא העלה בדעתו להסתכן בהליכה בשדה מוקשים, הגורם המפתה אותו להכנס לשדה המוקשים הינו רוֹדֵף.⁹ לאור האמור, נראה שהבסיס ההלכתי העקרוני של דברי הרב דיכובסקי נשאר איתן.

* * *

אין ספק שיש חשיבות בהתכוננות בדרך בה נתפסים דברי הפוסקים בעיניהם של היסטוריונים והעוסקים בחקר תולדות הרעיונות. יתכן שאף יש חובה מסוימת בהתכוננות כזו, המאפשרת לשקול ולהגיע לדרך התבטאות אופטימלית הקשורה, ללא ספק, גם בדרך בה נתפסים הדברים על ידי השומעים.¹⁰ אולם אין בכך סיבה לפטור מהחובה להעמיד דברים על דיוקם, כאשר הדבר ניתן.

מקצת מחובה זו ניסינו למלא כאן.

מקור: אסיא סא-סב, עמ' 128-130, 1998

8. לעיל, עמ' 116-117.
9. ואכן בארה"ב וקנדה הורשעו בנסיון לרצח נשאים שהעבירו את הנגיף לזולתם. ראה Holland, WH, "HIV and Criminal Law", *C.L.Q.* 36, (1994):279. ובמאמר חדש המזכיר חמש הרשעות בנסיון לרצח של נשאי HIV לאחר שהדביקו את זולתם: Grishkin, Jennifer, *Yale Law Journal* 106:1617.
- מקורות אלו צוינו ע"י השופט י' פלפל בימ"ש מחוזי ב"ש בע"פ פלוני נ. מ"י 560/96. דיון הלכתי קצר בנושא פורסם באסיא נו-נח עמ' 209-210 (תשנ"ז), להלן עמ' 127-128, וצוטט ע"י השופט ח' נחמיאס במימ"ש השלום באשקלון, בתיק פילי מ"י נ. פלוני 1326/92.
10. ע"י סנהדרין ה, ב, באותה שעה גזרו תלמיד אל יורה וכו', וברש"י ד"ה נוטל רשות מרבו.